

da ayrıntılı bilgi verir. Bunda diğer tarihçilerin ulaşamadığı belgelere, özel mâlûmata kolaylıkla ulaşmasının önemli rolü vardır.

Eserleri. 1. *Nüzhetü'n-nâzır fî sîreti'l-Meliki'n-Nâsır. Câmi'u sîreti'n-Nâsır Muhammed b. Kâlavun, es-Sîretü'n-Nâsiriyye ve Târihu Mûsâ b. Muḥammed el-Yûsufî* adlarıyla da anılır. el-Melikü'l-Mansûr Kalavun devriyle (1279-1290) başlayan ve Sultan Hasan b. Muhammed b. Kalavun'un ikinci saltanatına kadar (755/1354) gelen bir Memlûk tarihidir. On beş ciltlik eserin sadece küçük bir bölümü günümüze ulaşmış olup bu da uzun yıllar İbn Fazlullah el-Ömerî'nin *Mesâlikü'l-ebşâr fî memâlikü'l-emşâr* adlı eserinin içinde onun bir parçası gibi kalmıştır. Nihayet Josef Horowitz, Franz Rosenthal, Ulrich Wilhelm Haarmann ve Donald P. Little'in çalışmaları sonucunda Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Ayasofya, nr. 3434) mevcut *Mesâlikü'l-ebşâr*'ın 22. cildi içerisinde 733-738 (1332-1338) yıllarını ihtiva eden kısmın yazı ve muhteva bakımından farklılık arzettiği görülmüş ve Yûsufî'nin *Nüzhetü'n-nâzır*'ına ait olduğu tesbit edilen bu bölüm Ahmed Hutayt tarafından yayımlanmıştır (Beyrut 1406/1986). Yûsufî, Memlûk döneminde görülen tarih yazıcılığı üslûbunu takip ederek hadiseleri kronolojik sırayla anlattıktan sonra o yıllar içinde vefat edenlerin biyografisine de yer vermektedir. Ancak zaman zaman sebeplerini de zikrettiği hadiseleri arka arkaya yazabilmek için kronolojiyi gözetmeden anlattığı bölümler de vardır. Eserin kaynakları arasında müellifin şahsî müşahadeleleri önemli bir yer tutar. Yûsufî bu müşahadelelerini, "O gün orada ben de vardım; biz de onun yanında bulunuyorduk; olay benim de orada bulunduğum sırada meydana geldi" gibi cümlelerle ifade eder. İkinci kaynağı ise şifahî rivayetlerdir. Yûsufî arkadaşları ve tanıdıklarından duyduğu rivayetleri aynen nakleder. Önemli devlet adamları, büyük kumandanlar, kadılar ve âlimlerden aktardığı bu rivayetlerin sahibini bazan ismen zikreder bazan da rivayet-

leri "güvenilir kişilerin bana anlattığına göre" sözleriyle kaydeder. Bu arada haberlerin kaynağını zikretmediği yerler de vardır. Seccili bir üslûp benimseyen müellif zaman zaman gramer hataları yapar. Bazan Ârâmîce, Türkçe ve Farsça kelimeler kullanır. Eserin en önemli yanlarından biri de diğer kaynaklarda yer almayan yazışmalar, tevki' ve menşurlara yer verilmesidir. Dönemin tarihçileri Yûsufî'nin bu eserini takdir etmiş, el-Melikü'n-Nâsır dönemi için temel kaynak olarak kullanmış ve bazı bilgileri aynen eserlerine aktarmışlardır. Özellikle Makrîzî, İbn Hacer el-Askalânî ve Bedreddin el-Aynî eserlerinde *Nüzhetü'n-nâzır*'dan alıntılar yapmıştır. Eserin bazı eksik kısımları alıntılar sayesinde tesbit edilebilmektedir. 2. *Keşfü'l-kürûb fî ma'rifeti'l-ḥurûb*. Genellikle savaş sanatı ve orduyla ilgili olan eser on bölümden meydana gelmektedir. Eserde savaşa başlama, savaşı sonlandırma, sultanın korunması, takviye usulü, askere alma, askerlerde bulunması gereken özellikler, atlar, muhasara ve hücumlarla ilgili hususlar anlatılmaktadır. Dârü'l-kütûbî'l-Misriyye'de kayıtlı olan eser (nr. 210) Memlûk döneminde kaleme alınan harp sanatı ve atçılıkla (fûrûsiyye) ilgili önemli çalışmalardan biridir. Yûsufî ayrıca İbn Seyyidünnâs'ın Hz. Peygamber'le ashabının methine dair yazdıklarını ihtisar ettiğini söyler (*Nüzhetü'n-nâzır*, neşredenin girişi, s. 52).

BİBLİYOGRAFYA :

Yûsufî, *Nüzhetü'n-nâzır fî sîreti'l-Meliki'n-Nâsır* (nşr. Ahmed Hutayt), Beyrut 1406/1986, neşredenin girişi, s. 5-60; Baybars, *Zübdetü'l-fikre fî târihi'l-hicre* (nşr. D. S. Richards), Beyrut 1998, s. 373-374; Ebû'l-Fidâ, *el-Muḥtaşar fî aḥbâri'l-beşer* (nşr. Mahmûd Deyyûb), Beyrut 1417/1997, II, 381-388, 418-422, 441-442, 476; Safedî, *A'yânü'l-âsır* (nşr. Fuat Sezgin), Frankfurt 1410/1990, III, 294-295; İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*, IV, 381; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1947-1948; *İzâhu'l-meknûn*, II, 365; Brockelmann, *GAL*, II, 135; *Hediyetü'l-ârifin*, II, 479-480; Ömer Ferruh, *Târihu'l-edeb*, III, 886; Şâkir Mustafa, *et-Târihu'l-'Arabî ve'l-mü'erriḥûn*, Beyrut 1990, III, 217-218; D. P. Little, "The Recovery of a Lost Source for Bahri Mamlûk History: al-Yûsufî's *Nuzhat al-Nâzır Fî Sirat al-Malik al-Nâsır*", *JAOS*, XCIV/1 (1974), s. 42-54.

MUSTAFA KILIÇ

YÜŞA'

(يوشع)

Hız. Mûsâ'dan sonra
peygamberlik yapan
Benî İsrâil peygamberi.

Yûşa' (Yeşu) kelimesinin İbrânîce aslı, "Tanrı kurtuluştur" veya "Tanrı kurtarıcı" anlamına gelen Yehoşua'dır (Yeoşua). Tevrat'a göre aslı Hoşea olan bu isim (Sayılar, 13/8; Tesniye, 32/44) Mûsâ tarafından Yehoşua olarak değiştirilmiş (Sayılar, 13/16), zamanla Yeşua biçiminde kısaltılmış (*Catholicisme*, VI, 1034), Arapça'ya da Yûşa' diye geçmiştir (Cevâlîkî, s. 644). Yeşu, İsrâiloğulları'nın on iki kabilesinden biri olan ve Yûsuf'un oğlu Efraim'in adını taşıyan kabilenin lideri (Sayılar, 13/8) Elişama'nın oğlu Nûn'un oğludur (I. Tarihler, 7/26-27). Önceleri Mûsâ'nın yardımcılığı yapmış, ondan sonra da İsrâiloğulları'nın başına geçmiştir. Tevrat ondan "Mûsâ'nın hizmetçisi, genç adam" diye bahseder (Çıkış, 33/11).

Yeşu ilk defa, Mûsâ önderliğinde İsrâiloğulları'nın Mısır'dan çıkışını takiben Sin çölündeki Refidim'e gelmeleri sırasında tarih sahnesine çıkar. Refidim'de İsrâiloğulları ile savaşılan Amalek'e (Amâlika) karşı Mûsâ, Yeşu'yu görevlendirmiş ve Yeşu Amalek'i yenmiştir (Çıkış, 17/8-14). Tevrat'ta daha sonra Yeşu sık sık Mûsâ ile beraber zikredilir. İsrâiloğulları altından buzağı yaparak ona taptıkları sırada Yeşu, Mûsâ ile birlikte Sînâ dağındadır ve dağdan beraber dönerler (Çıkış, 24/13; 32/17). Yeşu toplanma çadırının (Ohel, Mişkan) güvenliğinden sorumludur; Mûsâ ile birlikte çadıra girer, Mûsâ çadırdan ayrılınca da o çadırı terketmez (Çıkış, 33/11). Arz-ı mev'ûda keşif için gönderilen ve her kabileden birer kişi seçilerek oluşturulan topluluk arasında Efraim kabilesini temsilen kırk yaşındaki Yeşu da vardır. Yeşu, Yahuda soyunun (sıbt) temsilcisi Yefunne oğlu Kaleb ile birlikte bu topraklara girmeleri için İsrâiloğulları'nı ikna etmeye çalışır (Sayılar, 14/6-9; Yeşu, 14/7). Ancak arz-ı mev'ûda girmesine dair ilâhî emre karşı çıkan kavmi tarafından taşlanır; daha sonra da vebaya yakalanır, bu hastalıktan ilâhî inâyetle kurtulur, imanı ve bağlılığı sayesinde arz-ı mev'ûda girmekle mükâfatlandırılır. İsrâiloğulları'ndan Nûn oğlu Yeşu ve Yefunne oğlu Kaleb dışındakilerle yirmi yaşında ve daha yukarı yaşlarda bulunanlar oraya giremez (Sayılar, 14/10, 30, 38).

Yûşa tepesinde
Yûşa'nın kabri olduğu kabul edilen mezar ve kitabesi –
Anadolukavağı / İstanbul

YÜŞA'

Kırk yıllık çöl hayatının ardından Mûsâ, Tanrı'nın emriyle kâhin Eleazar'ın ve kavmin önünde Yeşu'yu kendisinden sonra İsrâiloğulları'nın lideri olarak belirler, onu arz-ı mev'ûdu ele geçirmek ve bu toprakları İsrâiloğulları arasında taksim etmekle görevlendirir (Sayılar, 27/18-23; 34/17; Tesniye, 1/38; 31/7). Mûsâ vefatından önce Tanrı'nın emriyle Yeşu ile birlikte toplanma çadırına girer ve Tanrı, Yeşu'ya kuvvetli ve cesur olmasını, zira İsrâiloğulları'nı vaad edilen diyara onun götüreceğini bildirir (Tesniye, 31/14, 23). Mûsâ'nın ölümünü takiben Yeşu arz-ı mev'ûda girmek üzere hazırlık yapar ve oraya girer. Yeşu'nun askerî seferleri Ken'anlılar'ın gücünü kırar. Amoriler'e karşı yapılan savaşın her türlü eylemin yasaklandığı cumartesi gününü başlamadan bitmesi için Yeşu'nun duasıyla güneş düşman yenilinceye kadar batmaz (Yeşu, 10/12-13). Arz-ı mev'ûda girildikten sonra Yeşu burayı kâhinin ve bir heyetin yardımıyla kabileler arasında pay eder, sığınma şehirleri kurar, Levililer'e yerler tahsis eder ve ahid sandığını Şilo'ya yerleştirir. Efraim dağındaki Timnat-serah'ı kendisine ayırır (Yeşu, 19/50). Tanrı, Yeşu'ya görevinin başlangıcında, "Kulum Mûsâ'nın sana emrettiği şeriatın tamamını yerine getirmeye dikkat et. Gittiğin her yerde başarılı olmak istiyorsan bu şeriatı aynılma, sağa sola sapma. Şeriat kitabında yazılanları dilinden düşürme ve tamamını yerine getirmek için gece gündüz onu düşün" demiş (Yeşu, 1/7-8), Yeşu da kavme Tanrı'ya kulluk etmelerini vasiyet ettikten sonra 110 yaşında ölmüş ve Efraim dağındaki Timnat-serah'ta defnedilmiştir (Yeşu, 24/1-30). Sâmirî geleceğinde Yeşu'nun kabrinin Şekem'in 9 mil güneybatısındaki Kefr-Haris'te bulunduğu ileri sürülürken yorumcuların çoğunluğuna göre Şekem'in 17 mil güneybatısındaki Khirbet-Tibneh'te yer almaktadır (Goldziher, II, 71-75; IDB, IV, 650).

Yeşu, yahudi kutsal kitabında hem askerî bir lider hem de peygamber olarak takdim edilir. Onun en önemli özelliği arz-ı mev'ûdu fethedip İsrâiloğulları arasında paylaştırmasıdır, bununla birlikte o bilgelik ruhuyla doludur (Sayılar, 27/18-20; Tesniye, 34/9). Mûsâ gibi Yeşu da Rabb'in kulu diye nitelendirilmiş (Yeşu, 24/29), Rab, Mûsâ'ya hitap ettiği gibi ona da hitap etmiştir (Yeşu, 20/1). Yeşu'nun Ebal dağında bir sunak yaparak Tevrat'ı yetmiş dilde taşlar üzerine yazması (Ginzberg, V, 9-11) ve şeriatı İsrâiloğulları'na tebliğ etmesi (Yeşu, 8/30-35) peygamberliğin Mûsâ'dan sonra kendisine geçtiğini göstermek-

Yuşa tepesinde
Yirmisekizcebizâde
Sadrazam
Mehmed
Said Paşa'nın
inşa ettirdiği
mescid

tedir. Kutsal kitap dışı yahudi dinî literatürüne göre de Yeşu, Mûsâ'nın yardımcısidir; sadakatle hizmetinden dolayı Tanrı Mûsâ'dan sonra kendisine peygamberlik vererek onu mükâfatlandırmış ve ondan desteğini çekmemiştir. Mûsâ vefat edince Tanrı halka acısını unutturmak için Yeşu'ya hemen savaşmayı emretmiştir. Bununla birlikte Yeşu sadece bir kahraman değildir. Tanrı savaşla ilgili tâlimatını bildirmek istediğinde onu elinde Tesniye kitabını tutarken görmüş, ona güçlü ve cesur olmasını, şeriat kitabını ağızdan hiç düşürmemesini söylemiştir. Mûsâ, İsrâiloğulları'nı denizden geçirdiği gibi Yeşu da kavmini Şeria nehrinden geçirmiştir.

Kur'an-ı Kerim'de Yûşa' adı geçmemekle birlikte iki yerde ona işarette bulunulduğu kabul edilmektedir. Mûsâ, İsrâiloğulları'nın kendilerine Tanrı tarafından vaad edilen topraklara girmeleri gerektiği emrini alınca on iki kabileden seçtiği birer kişiyi keşif kolu olarak önden göndermiş, on iki kişiden sadece ikisi ilâhî emrin yerine getirilmesini istemiş, diğerleri ise o topraklarda zorbaların yaşadığını ileri sürüp oraya giremeyeceklerini söylemiş ve Tanrı emrine karşı çıkmıştır (el-Mâide 5/12, 22-24). Tevrat'ta bu iki kişinin Yeşu ile Kaleb olduğu belirtilir (Sayılar, 13/6, 8; 14/6-9) ve İslâmî kaynaklarda da bu şekilde yer alır (Sa'lebi, s. 150-151). Diğer taraftan Mûsâ ve Hızır kıssasında kendisinden Mûsâ'nın genç yardımcısı (fetâ) diye bahsedilen kişinin de (el-Kehf 18/60, 62-63) Yûşa' b. Nûn olduğu ifade edilir (a.g.e., s. 136).

XVI. yüzyılda Beşiktaşlı Yahyâ Efendi'nin (ö. 978/1570) keşfettiği rivayet edilen Yûşa'nın kabrinin İstanbul Beykoz'da bugün Yuşa tepesi diye bilinen yerde bulunduğu inancı yaygın olup burası günümüzde de önemli bir ziyaretgâhtır. Ancak buradaki kabrin Tevrat'ta zikri geçen Yeşu'

ya aidiyeti mümkün değildir. Zira Ahd-i Atik'e göre Yeşu Filistin'de vefat etmiş ve Timnat-serah'a defnedilmiştir. Esasen Yûşa'nın beşi Filistin'de olmak üzere İstanbul'dan Kuzey Afrika'ya kadar çeşitli yerlerde mezarının bulunduğu iddia edilmektedir (Hasluck, I, 256). Suriye'de Maarretünnu'mân'da onun adını taşıyan bir mescid ve türbe yer almaktadır. Beykoz'daki tepeye Yuşa adının Yûşa' peygamberin kabrinden dolayı verildiği inancı da gerçeği yansıtmamaktadır. Ahd-i Atik'te adı geçen Yûşa'nın Beykoz'la alakası Mûsâ ile Hızır'ın İstanbul'da bir araya geldiği inancından kaynaklanmış olabilir ki bu da doğru değildir. Kur'an'da Mûsâ ile Hızır'ın iki denizin birleştiği yerde (mecmau'l-bahreyn) buluştuğu bildirilmekte ve müfessirler bu yeri Akdeniz'le Atlas Okyanusu'nun birleştiği Cebelitânk Boğazı, Nil'in Akdeniz'e döküldüğü yer, Kızıldeniz'in Hint Okyanusu'na açıldığı Aden Boğazı, Ürdün ırmağının Taberiye gölüne döküldüğü yer, Nil'in iki kolunun birleştiği yer ve İstanbul Boğazı gibi çeşitli coğrafi bölgelerle ilişkilendirmektedir. Coğrafi bakımdan Mûsâ ile Hızır'ın bir araya geldiği yer Sînâ yarımadasının Akabe ve Süveyş körfezlerinin birleştiği alt ucu olmalıdır. Hz. Mûsâ, Sînâ yarımadasının alt ucuna yakın Sînâ dağında ilâhî vahyi aldıktan sonra Kehf sûresinde anlatılan (18/60-82) Hızır'la buluşma gerçekleşmiştir.

195 m. rakımlı Boğaz'a hâkim Yuşa tepesi tarihin eski devirlerinden beri çeşitli inançlarda kutsal kabul edilmiş ve burada tapınaklar yapılmıştır. İlk çağlarda tepede bir Zeus mâbedinin bulunduğu bilinmektedir. Bu mâbed Iustunianos tarafından VI. yüzyılda Hagios Mikhael adına kiliseye çevrilmiştir. Yuşa tepesinin kutsallığı inancı İslâmî dönemde bir yatrımezar ve bir tekke inşası ile devam etmiştir. Günümüzde Yûşa' peygamberin kabri di-

ye ziyaret edilen büyük mezar İlkçağ'da Herakles'in mezarı yahut yatağı olarak biliniyordu (Eyice, s. 78). Yuşa tepesindeki mezardan ilk bahseden kişi Evliya Çelebi'dir. Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*'sinde Yuşa tepesini ve Yûşa' nebiyi ziyaret ettiğinden söz ederek bu tepede Yûşa'nın mezarının, bir tekkenin ve "fukara"sının bulunduğunu yazar (I, 198). Antoine Galland, 1673 yılı gezi anılarında İstanbul'daki Yuşa tepesine çıktığını, burada karşılaştığı bir Türk'ün kendisine Yûşa' peygambere ait tekke veya manastır kabul edilen mekânın muhafazasıyla görevli olduğunu söylediğini nakleder (*İstanbul'a Ait Günlük Anılar*, II, 89). Ayvansarâyî, Yuşa tepesindeki mezarın Yûşa' peygambere aidiyeti inancı yaygın olmakla birlikte Hz. Mûsâ'nın yardımcı olan Yeşu'nun Beykoz'a gelmediğini, gerçek mezarının Nablus veya Halep yakınlarında bulunduğunu, Yuşa tepesindeki kabrin ise evliyâdan veya havârilere birine ait olabileceğini kaydeder (*Hadikatü'l-cevâmi'*, II, 147). Hammer de Avrupalı seyyahların bu dağa Dev dağı, Türkler'in ise Yoris veya Yoros dağı adını verdiklerini, buradaki mezara vaktiyle Herkül yatağı denildiğini, mezarın beş ayak genişliğinde ve yirmi ayak uzunluğunda olduğunu yazar (*Constantinopolis und der Bosphoros*, II, 288-289). Yûşa' peygambere nisbet edilen mezar çok eski inançlarda yer alan, dağların zirvesinde devlerin yaşadığına dair inançla yeni bir inancın kaynaştırılmasından oluşturulmuş bir tür makam-kabirden başka bir şey olmasa gerekir.

Öte yandan Türkler'in bu tepeye verdikleri Yuşa adının nereden geldiği de kesinlikle bilinmemektedir. Bir yoruma göre Yuşa adı bir şahıs ismi değildir. Kelime, eski attarlıkta koyunlara vurulan damgayı boyamakta kullanılan aşu boyası "yuğşa"-dan gelmektedir. Boyanın elde edildiği toprak Boğaz'ın bu bölgesinde çok görüldüğünden ve koyunlar burada "yuğşalandığından" adı geçen yere Yuğşa tepesi denilmiş, bu isim zamanla Yuşa'ya dönmüştür (Eyice, s. 77-79). Yuşa tepesinde yer alan mescid ve tekke, Yirmisekizçelebizâde Sadrazam Mehmed Said Paşa tarafından 1169'da (1755-56) yaptırılmış, kabrin etrafına kâgir duvar çekilerek burada bir türbedarla kandilleri yakan bir hizmetçi görevlendirilmiş, tekke çevresinde odalar inşa edilip bir postnişin tayin edilmiştir. Daha sonra yanan mescid ve tekke Sultan Abdülaziz döneminde 1863-1864'te aslına uygun biçimde yenilenmiş, bu külliye yakın tarihte de önemli bir tâdilât geçirmiştir (*DBİst.A*, VII, 538).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâşe), s. 44; Sa'lebi, *'Arâ'isü'l-mecâlis*, Kahire 1324, s. 136, 150-151; Mevhûb b. Ahmed el-Cevâlikî, *el-Mu'arreb* (nşr. F. Abdürrahîm), Dimaşk 1410/1990, s. 644; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme* (haz. Orhan Şaik Gökay), İstanbul 1996, I, 198; A. Galland, *İstanbul'a Ait Günlük Anılar: 1672-1673* (nşr. Ch. Schefer, trc. Nahid Sırrı Örik), Ankara 1973, II, 89-90; Ayvansarâyî, *Hadikatü'l-cevâmi'*, II, 147; Hammer, *Constantinopolis und der Bosphoros*, Osnabrück 1967, II, 288-289; a.mlf., *İstanbul ve Boğaziçi* (trc. Senail Özkan), Ankara 2011, I, 18; E. Mangenot, "Josue", *DB*, III/2, s. 1684-1688; I. Goldziher, *Gesammelte Schriften* (ed. J. de Somogyi), Hildesheim 1968, II, 71-75; VI, 39-43; D. A. Glatt-Gilad, "Joshua", *The Oxford Dictionary of the Jewish Religion* (ed. R. J. Z. Werblowsky - G. Wigoder), New York 1997, s. 379-380; F. W. Hasluck, *Christianity and Islam under the Sultans*, İstanbul 2000, I, 255-258; Mustafa Asım Köksal, *Peygamberler Tarihi*, Ankara 2004, II, 121-122; L. Ginzberg, *Les légendes des juifs* (trc. G. Sed-Rajna), Paris 2006, V, 9-11; Semavi Eyice, *Bizans Devrinde Boğaziçi*, İstanbul 2007, s. 77-79; E. M. Good, "Joshua son of Nun", *IDB*, II, 995-996; W. L. Reed, "Timnath-Heres, Timnath-Serah", a.e., IV, 649-650; Y. Aharoni v.dğr., "Joshua", *EJd.*, X, 265-268; Emine Naza, "Yuşa Mescidi ve Tekkesi", *DBİst.A*, VII, 538; B. Heller - [A. Ripin], "Yûsha" b. Nûn", *EL²* (Fr.), XI, 381-382.

ÖMER FARUK HARMAN

YÜCEL, Hasan Âli (1897-1961)

Türk devlet ve siyaset adamı,
eğitimci, şair ve yazar.

17 Aralık 1897'de İstanbul'da doğdu. Baba tarafından dedeleri Giresun Görele'nin Daylı köyündendir. Dedesi Hasan Âli Efendi, II. Abdülhamid döneminde Posta ve Telgraf nâzırılığı yapmıştır. Babası İstanbul Telgrafhânesi müfettişlerinden Ali Rızâ Bey, annesi Ertuğrul faciasında şehid olan deniz albayı Tekirdağlı Ali Bey'in kızı Neyyire Hanım'dır. Hasan Âli ilk eğitiminin ardından Topkapı'daki Taşmeke'te okudu. 1906'da Mekteb-i Osmânî'ye girdi. 1911 yılında kaydolduğu Vefa İdâdisi'ni 1915'te tamamladı. Aynı yıl yedek subay olarak askere alındı ve 1918'de terhis edildi. Okul eğitimi yanında, ailesinin Yenikapı Mevlevihânesi'ne olan bağlılığı sonucu küçük yaşlardan itibaren tekke terbiyesiyle yetişti. Kendisi çocukluğunu ev, mahalle mektebi ve Yenikapı Mevlevihânesi çevresinde geçirdiğini, bu çevrelerden hatıralarının bulunduğunu, tekleden hayatına işlemiş izler taşıdığını söyler. Hasan Âli tekkede Mevlvî kültürünün değerleriyle, bilhassa Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin eserleriyle tanıştı. Farsça öğrendi, şair-

liğini ve bestekârlığını buradan aldığı eğitimle geliştirdi.

Mütareke'den önce bir müddet İstanbul Dârülfünunu Hukuk Fakültesi'ne devam etti. 1919'da bu fakülteden ayrılıp Edebiyat Fakültesi Felsefe Şubesi'ne geçti. Bu arada *İfham* gazetesinde muhabirlik yaptı, *Tasvîr-i Eikâr*'da yazıları çıktı. Yahya Kemal (Beyatlı) ve Mustafa Şekip'in (Tunç) rehberliğinde *Dergâh* çevresine katıldı. *Dergâh* mecmuasında ilk şiirleriyle bazı yazıları yayımlandı. 1921'de yüksek öğrenimini tamamladı. Millî Mücadele'yi destekleyen ve kendilerine "millîci" denen grup içinde yer aldı, Türk Ocağı'nın düzenlediği faaliyetlere katıldı ve İstanbul'dan Ankara'ya silâh kaçırma örgüte yardım etti. Kurtuluş Savaşı'nın ardından İzmir ve İstanbul'da çeşitli liselerde felsefe ve edebiyat öğretmenliği yaptı. 1927'de Maarif Vekâleti'ne geçti ve İstanbul maarif emini oldu. 1930'da Maarif Vekâleti tarafından bir yıllığına Fransa'ya gönderildi. *Fransa Maarif Teşkilâtında Müfettişler ve Fransa'da Kültür İşleri* adlı kitapları Paris'teki incelemelerinin ürünüdür. Yurda dönüşünde Kasım 1930 - Şubat 1931 arasında yapılan Mustafa Kemal'in Anadolu seyahatinde bulundu. Bu seyahat esnasında onun güvenini kazanınca siyasî hayatının önü açıldı. 1932'de Türk Dili Tedkik Cemiyeti'nin çalışmalarına katıldı. 1933'te Orta Tadrîsat Umum Müdürlüğü'ne tayin edildi. Buradaki faaliyetleri sonucunda *Türkiye'de Orta Öğretim* adlı kitabını yayımladı. 1935'te İzmir milletvekili olarak meclise girdi ve Cumhuriyet Halk Partisi Umumi İdare Heyeti'ne seçildi. Atatürk'ün ölümüyle başlayan yeni dönemde Maarif vekili oldu (1938). 1946 yılına kadar bu görevde kaldı. Vekilliği sırasında bir dizi eğitim ve kültür reformu gerçekleştirdi. Eğitim sisteminde halk eğitiminin ağırlık vererek Köy enstitülerini kurdu. Orta öğretimde ders kitaplarının aynı standarda kavuşmasını sağladı, ticaret ve sanat okullarının açılmasına ön ayak oldu. Yüksek öğretimde üniversiteler kanununu çıkardı, üniversite özerkliğini gerçekleştirdi. Ankara Üniversitesi'nde Fen ve Tıp fakülteleriyle İstanbul'da Teknik Üniversite'yi açtı. Türk dilini sadeleştirme çalışmalarına yardım etti. Ankara Devlet Konservatuarı'nı kurdu. Bazı müzelerin ve sergilerin açılışını sağladı. Onun vekilliği sırasında çeşitli dergi ve ansiklopediler yayımlandı, dünya edebiyatından tercümeler yapıldı. *İslâm Ansiklopedisi*, *İnönü (Türk) Ansiklopedisi*, *Sanat Ansiklopedisi* ile *Tarih Vesikaları* dergisi neşredilmeye başlandı.